

„Program poetiky“ Adama Václava Michny z Otradovic

MIROSLAV JANOVSÝ

V roce 1653 vydal Adam Václav Michna z Otradovic sbírku duchovních písní *Loutna česká*, koncipovanou jako básnický a hudební cyklus, jehož tématem je cesta Duše k Bohu, postupující přesně vymezenými etapami a vrcholící mystickým sjednocením. V písních tu odkazoval na karmelitánku Terezií z Ávily a není tedy překvapivé, že jím popsaná cesta Duše probíhá podle karmelitánské mystické nauky. *Loutna česká* vznikla v době, kdy byl do Čech uváděn Tereziin řád bosých karmelitánek, a mohla proto být vytvořena v souvislosti s tímto procesem. Na tuto skutečnost upozornil Václav Černý ve studii „Michna z Otradovic a Václav Jan Rosa v evropských souvislostech“ (ČERNÝ 1996: 143), kde vyslovil hypotézu, že Michna mohl z učení karmelitánů nejen čerpat duchovní inspiraci, ale také usilovat o jejich hlubší pochopení nebo o výklad a přiblížení českému publiku.

Napovídá tomu způsob, jakým Michna cestu Duše ztvárnil. Sv. Terezie líčila své mystické přiblížování k Bohu jako vztah živé víry a lásky k nadpřirozenu, jehož vyvrcholením je splynutí s Bohem, tzv. „duchovní sňatek“. Adam Michna tento proces vylíčil jako milostný příběh Duše a jejího „Ženicha“ (jak Terezie nazývala Krista) s atraktivními světskými prvky. Vytríbená poetika *Loutny* svědčí o tom, že Michna dobře znal tvorbu podobného rázu, domácí i zahraniční. Objev Jana Kvapila (KVAPIL 2004: 742–743) ostatně ukázal, že *Loutna česká* pravděpodobně měla svou přímou předlohu v cyklu *Epithalamium Marianum Oder Tafel Music* jezuitského kněze Johannese Khuena (1644). Tím by se vysvětlila koncepční ojedinelost *Loutny* v kontextu Michnovy tvorby. Jestliže se Michna německým vzorem inspiroval právě v době, kdy karmelitánky přicházely do Čech, lze souhlasit s tím, že *Loutna* mohla být „českým vítacím holdem sv. Tereze“ (ČERNÝ 1996: 178).

Písně *Loutny* popisují stupně karmelitánské mystické cesty podrobně a přesně, Michnova hudba působivě vystihuje povahu textů. Václav Černý se ovšem domníval, že Michna nemohl poselství Tereziina učení vylíčit v plné šíři. Nebyl mystikem, a protože neuměl španělsky, s dílem sv. Terezie (nebo s dílem Khuenovým) se mohl seznámit pouze zprostředkovaně, například na jezuitské koleji, kde se v mládí vzdělával. Podle Černého to byla právě jezuitská interpretace, která Michnovo podání Tereziiny mystiky posunula z polohy exaltovaně milostné do polohy asketické.

Proto také, jak píše Černý, vynechává hlavní část Tereziny milostné mystické cesty, „svatební noc“, v níž dochází k vlastnímu spojení Duše s Bohem (ČERNÝ 1999: 179, 180–182).

Při srovnání obsahu písní *Loutny* s výklady sv. Terezie se však toto Černého tvrzení jeví jako sporné. Vylíčení a sled etap mystické cesty se u obou prakticky shoduje. Úvodní skladba Michnova cyklu, „Předmluva“, nabádá k zbožnosti v duchu mariánského kultu. V následujících písních se Panna Marie stává „Loutny hlavní strunou“ a prohlašuje se, že „ctná panenka / má být Boha milenka. // [...] kterou žádný hřích nezruší“ (MICHNA 1999: 182, 181). Tyto verše předznamenávají pozdější změnu: k duchovnímu sňatku místo Panny Marie směřuje Duše. Marie je tedy jako „pravidlo pěknosti“ (TAMTÉŽ: 182) předobrazem duše zbavené hříšnosti, světských vlivů, a v souladu s karmelitánským pojetím se stává východiskem mystické cesty.

Ve skladbě „Matky boží slavná nadání“ je hlavním motivem světlo „nejvyšší Moudrosti“, jež zvolila Marii za svůj „příbytek“, ale také „dům posvěcený“, „chrám velebností božskou naplněný“, „zámek panenskou ctností ze všech stran ozdobený“ (TAMTÉŽ: 182–184). Také sv. Terezie pojednávala mystickou cestu jako pronikání do komnat hradu v nitru člověka, kde hraje zásadní roli vedení božskou moudrostí v podobě mystického světla. Stejně jako u Terezie, i u Michny otevírá cestu ctnost a pokora zabraňující pýše, v níž člověk usiluje o dosažení duchovního pokroku světskými prostředky. Rozjímání o vlastní nedokonalosti a pomíjivosti světa je prvním stupněm tereziánské modlitby.

Perlička nepřelacená
jest ctnost, poniženost:
vyvolených drahá cena
jest i vyvýšenost
[...]

[...]
duše zatvrdilá
[...] vzdej se Boží Matičce
(MICHNA 1999: 185–186)

Je nutná pokora a ještě pokora. Jí se dá pán přemoci, aby vyhověl tomu, co žádáme.
(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991a: 37, 57)

Vždy nám však musí být jasno, že si ji [radost z duchovního pokroku] nemůžeme ani zasloužit, ani jí dosáhnout, nedá-li nám ji Bůh. [Duše] at' se nesnaží vlastními silami postoupit [...] v opačném případě se napáchá jen škoda.
(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991b: 97)

Pro postup na druhý stupeň je nezbytné opřít se o božskou milost odevzdanou láskou k Bohu. Terezie upozorňuje na rozdíl mezi láskou duchovní a světskou, stejně tak i Michna ve skladbě „Panenská láska“. V písní „Žehnání s světem“ žádá Duše o radu Magdalénu, kterou jako příklad vzorného pokání uváděla i Terezie:

Majdaleno, propujč radu,
však jsi z milujících řádu;
mám-liž kadeřavit vlásy,
abych Boží došla lásky?

Magdaléna odpovídá:

Márnost tato neobstojí,
tent' milý o ní nestojí.
(MICHNA 1999: 193)

Světské statky jsou překonány duchovním bohatstvím, zosobněným v Kristu. Pokud člověk dává přednost světu, činí tak z nevědomosti, neboť světské statky jsou vázány na božskou moc:

Mnozí v světě urozeni,
fendříší, hejtmané:
byli by s koně sraženi,
kdybys, Kriste Pane,
nebyl přiskočil k pomoci,
a ruku nepodal,
chránil si je ve dne v noci,
jenž jich svět byl prodal.
(TAMTÉŽ: 190–191)

Nejvyšším a dokonalým dobrem, jehož lze dosáhnout, je pouze Bůh sám:

Ach, člověče, nechej světa,
sic bude po tobě veta,
láska Boží trvá stále,
mimo ní jest vše nestálé.
Miluj Boha bez přestání,
v něm tvé stálé mívej stání.
(TAMTÉŽ: 192)

Když Duše nahlédla marnost světského počínání, usiluje o přiblížení Bohu skrze Krista, „Ženicha“:

Ej, teď hojnost stojí kvítí,
chtíc bezděk mou lásku míti,
však se na mně směje darmo:
jiný kvítek bije larmo.
Ach, miluji, ach, miluji:
můj Ježíši, tě miluji.

[...]
protož jinám měří láska,
v Ježíši jest její částka.
(TAMTÉŽ: 192)

V porovnání s božskou důstojností spatřuje svou nicotnost a poznává, že další lpění na světě přináší jen utrpení. Tím dosahuje mystického prozření:

Již, již jsem se probudila
a smysly své sem vzbudila.
Již vím, již vím, co činiti,
již vím, co Bůh můj chce míti.
(TAMTÉŽ: 193)

To je druhý stupeň tereziánské modlitby. Probuzenou duchovní lásku provází motiv ohně, symbol mystického světla, ale také očištného poznání, jež líčí dvoudílná skladba „Duchovní svadební lázeň“. „Cokoliv jest nečistého, / k svadbě se nehodí,“ píše tu Michna (TAMTÉŽ: 195), podobně jako když sv. Terezie připomínala, že je třeba opustit i nejmenší lpění na světě, snad nepozorovatelné, ale přesto představující překážku na duchovní cestě: „Držet se svých sklonů [...] a zároveň si dělat nárok na duchovní sladkosti, to nejde dohromady“ (TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991a: 88).

Očista spočívá v nahlédnutí, že za utrpením z hříšnosti nestojí svět nebo Bůh, ale člověk sám, neboť cesta k Bohu je svobodným rozhodnutím, stejně jako jím byl původní odklon od Boha: „Je to velký projev Božího milosrdenství, dá-li Bůh duši, aby se rozhodla“ (TAMTÉŽ). V druhém dílu skladby Duše poznává, že hříšným jednáním se Bohu vzdalovala (podle Terezie „urážela Boha“), pociťuje kající lůst a touhu po duchovním pokroku:

Protož, ó slzy, padejte
po lících v hojnosti.
[...]
Srdce hoří, je polejte,
v krvi tune, pomáhejte,
pokropte je: ach, je smejte!

Ach, mé srdce, tvrdá skálo,
ach, jednou lámej se!
[...]
Této lázně jsi příčina
[...]
na tě tvá naříká vinna.
(MICHNA 1999: 196)

Dva díly skladby vystihují karmelitánské pojetí dvou stupňů duchovní očisty. V první fázi žák nahlíží očistu na základě zevního rozumu jako utrpení, z něhož bude vysvobozen po odpykání vin. Takovýto očištec vylíčil Michna ve skladbě „Duše v očištcovém ohni“ v *České mariánské muzice*. V *Loutně české* se však objevuje i druhý stupeň poznání, mystický, v němž Duše pochopí, že svým jednáním, byť sebezbožněji motivovaným, ale stále spoléhajícím na světské

prostředky, zabraňuje Bohu v jeho projevech a o božskou milost se připravuje sama.¹ Sv. Terezie psala: „Jestliže takový poklad nedostaneme celý naráz, pak jen proto, že ani my se nedáváme Bohu bezvýhradně“ (TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991b: 88).

Michnova Duše hledá způsob, jakým očistnou lázeň přestát:

Jak jsi se pak zachovala,
pověz, Majdaleno?
Jak jsi tvůj hřích oplakala,
ó kající ženo?
(MICHNA 1999: 197)

Duchovní očista přináší tak bolestné pocity viny (mystický „křest ohněm“), že se zdá nemožné, aby si duše uchovala vztah k Bohu:

Mé srdce chce vystydnouti,
uprostřed ohně vadnouti,
z lásky miní vypadnouti.

Oheň, jak by ses porovnal
s vodou, teď pokusím.
Zdaliž by se se mnou srovnal
milý Ježíš, zkusím.
Voda jsem já, Ježíš plamen:
[...]

Ach, jak se tehďáž zachovám,
když Ženich můj přijde?
Zdaliž se tehďáž neschovám,
když proti mně vyjde?
Jsa dokonce pošpíněná,
od hříchu všecka zprzněná
a před Bohem závřžená.
(TAMTÉŽ: 197–198)

Zánik světských sklonů a mystické „znovuzrození“ je (jako u sv. Terezie) přirovnáno k životnímu cyklu mytického ptáka Fénixe: „Fénix život svůj skonává / [...] a v skořici nalezává“ (TAMTÉŽ: 197).

Duše na příkladu Davida a Petra (opět i u sv. Terezie) vidí, že na pomoc vychází Kristus:

Takový David kající
[...]
Ve dne i v noci plačící,
byl jest lásky žáček.
Rozpalený byl litostí,
[...]

¹ Podobné prozření se objevuje i v závěru biblické knihy *Jób*: „Kdo smí nerozvázně ztatemňovat úradek Boží? Ano, hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl. Jsou to věci pro mě příliš divuplné, které neznám [...] proto odvolávám a lituji všeho v prachu a popelu“ (*Jb* 42,6).

Měl oheň vody v hojnosti.

[...]

Petr zapřel svého Pána,

[...]

K pláči ta jej hnala rána,

Kristus jej vyhledal.

(TAMTÉŽ: 197, 198)

Následuje proto jejich počínání:

Pod zem se plačící schovám,

tak se tam dlouho zachovám,

až se milostí dochovám.

(TAMTÉŽ: 198)

Procesem duchovní očisty se podrobně zabýval sv. Jan od Kříže, přítel a spolupracovník sv. Terezie, který jej popsal podobně:

První očišťování neboli noc je pro smysly hořké a strašné [...] Druhé nemá srovnání, protože je hrozné a děsivé pro ducha. Tato božská očista [...] vzdaluje všechno zlé a neřestné naladění, které, poněvadž je v duši velmi vkořeněné a uhnížděné, [duše] dříve nepostřehla, a tudíž nechápala, že má v sobě tolik zlého. Zdá se jí být jasné, že když je taková, že nejen není hodna toho, aby na ni Bůh shlédl, a že si dokonce zaslouží, aby si ji hnusil, a že se Mu již hnusí.

(JAN OD KŘÍŽE 1995: 64, 134)²

I Michnova Duše takto prohlédá překážky duchovního pokroku:

Mnoho se nyní přikrývá,

co sice špinavého.

Tak se had, drak v díře skrývá,

tak mnoho ohavného.

Však se někdy všecko zjeví,

v pokání, duše, trvej.

(MICHNA 1999: 202)

Podobně u sv. Jana přistupuje na pomoc božská moudrost a Kristus:

Světlo [...] co v srdci mi žhnulo [...] střežilo mne a vedlo jistěji než světlo polední, tam, kde už čekal na mne, kdo dobře znám je mi.

(JAN OD KŘÍŽE 1995: 35)

V této fázi cesty musí věřící Bohu „ustoupit“, což je podmínkou třetího stupně tereziánské mystické modlitby. V *Loutně české* popisuje skladba „Duší věno“ milost, kterou tím Duše získá. O půlnoci (tj. na předělu prvního a druhého stupně „temné noci duše“, jak

---

² Podobně Jób 9, 30–31: „I kdybych se umyl sněhem, dlaně si očistil louhem, přece bys mne vnořil do takové jámy, že by si mě hnusil i můj šat.“

karmelitáni očistu nazývali) vychází Kristus vstříc Duši s věnem v podobě duchovního bohatství. Světské statky jsou tu zpodobněny jako bláto a hlína, nemající v porovnání s duchovním věnem hodnotu. Jako vzor ctnostného života je opět velebena Panna Marie, tedy čistá duše:

Ó ctnost, anjelská čistoto,
[...]
Panenské krásy jistoto,
Lilium všecko bílý:
    Komu tě mám přirovnati,
    drahý Karmele kvítku?
(MICHNA 1999: 200)

Michna dává za vzor také sv. Terezii v Kristově promluvě:

Teréza to uvážila
a mně své srdce dala:
do něž ten kvítek vsadila,
a tak i jej mně vzdala.
    Kdybych nebyl stvořil nebe:
    nyní bych já je stvořil.
    A to, Terezo, pro tebe:
    a tak bych já ti dvořil.
(TAMTÉŽ: 201)

Verš přímo odkazuje na komentované životopisy sv. Terezie, kde se toto Kristovo poselství světici v prakticky totožném znění citovalo. Skladba připomíná i duchovní odkaz řádu bosých karmelitánek:

V tom ráji, máji panenky
tvé, Terezo, se pasou.
Na těch lukách mé milenky
k věčnosti se vypasou.
(TAMTÉŽ: 202)

Také obraz „kvítku v srdci“ je později doplněn verši připodobňujícími duchovní učení k rozkvetlé zahradě:

Dominicus otvírá
zahradku přemilou.
Norbertus nezavírá
louku k svadbě milou.
Ignatius i háje
přeje k mému sňátku,
[...]

František v sněhu leže
lilium obilil.
V trní Benedict věze,
růži jest ozdobil.
(TAMTÉŽ: 208)

Tvrdí-li Duše: „K mému věnci kvítkové / tito budou svatí“ (TAMTÉŽ), odkazuje k sv. Terezi, která pro svou mystickou stezku a její čtyři stupně použila příměr s pěstováním zahrady.

Kdo začíná, musí počítat s tím, že má z velmi zpustlé půdy [...] vytvořit rozkošnou zahradu pro Pána. Vytrhat plevel a zasadit dobré květiny, to je Boží práce, kterou duše [...] vykonala již od chvíle, kdy se rozhodla pro modlitbu a začala se jí věnovat. A nyní my, jako dobří zahradníci, se musíme postarat s Boží pomocí, aby ty květiny rostly: proto je třeba je zalévat, aby neuschly, a snažit se, aby vydávaly květy plné úchvatných vůní, jež se líbí Pánu. [...] zahrada se může zalévat čtverým způsobem: čerpat vodu ze studny [...] nebo načerpat vodu [...] velkým rumpálem [...] přivést vodu z řeky nebo z potůčku [...] a konečně vydatný déšť, v tom případě zalévá Bůh bez jakéhokoliv našeho přičinění. (TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991b: 89–90)

Míchna se k tomuto čtvrtému, poslednímu stupni dostává v písni „Anjelské přátelství“, v níž andělé zvěstují Duši nadcházející sňatek. Jako „nebeští kavalérové“ a „svadby družbové“ (MICHNA 1999: 203) zde zosobňují mystická znamení duchovního pokroku:

Když můj milý měl vyjiti
od Otce svého:
a na tento svět přijíti
tu převeselou novinu
(aby lidskou setřel vinnu)
Gabriel zvěstoval,
člověk se zradoval.
(TAMTÉŽ: 204)

Bůh pomocí různých znamení milosti vychází vstříc Duši a ochraňuje ji před nebezpečím stále hrozícího pádu:

Ó Michale, můj rytíři
[...]
v tobě jest obrova stálost,
veď milou mou ke mně,
přej hostinu ve mně.

Před tebou at' peklo běží,
jeho lámej brány.
[...]
At' se tělo nevypíná,
podej mu žluč místo vína,
(TAMTÉŽ: 203–204)

Tělo je poslední překážkou mystické cesty:

Mé srdce v mdlobě leží:
to žádá lékařství.
Ode mne můj duch běží,
nedbá na cisařství.

Ó bolest s veselostí
v mém srdci smíšená!
[...]
V sladkém zpívám trápení,
labuť milující.
Dychtím po mém spasení,
po Bohu toužící.

[...]
buďme přítom veseli.
Tý mne budeš míti.
Jiných všech se vzdalují:
svítězilas, lásko.
Tebe, Kriste, miluji,
drahá srdce částko.
(TAMTÉŽ: 207–208)

Píseň vystihuje také „odumírání“ světských tužeb. Takové mystické vytržení popsala i Terezie a objasnila, proč se na tomto stupni pocity blaženosti střídají s utrpením.

Jeví se to jako umírání, i když je to doprovázeno takovou slastí, že nevím, k čemu bych je přirovnala. Je to mučednictví křečí a slastí.
(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991b: 166)

[...] svatý Pavel říkal, že je „ukřižován světu“ [...] Duše je asi právě v takovém stavu, protože nemá ještě posilu z nebe, kde dosud nepřebývá, a pozemskou nechce, protože už nežije na zemi; je jako ukřižovaná mezi nebem a zemí a trpí, aniž by jí kdo přišel na pomoc. Dostává-li se jí z nebe onoho úchvatného poznání Boha [...] to pouze zvyšuje její trýzeň [...] Duše nechce mít žádnou pozemskou útěchu ani se těšit z těch věcí, které se jí obvykle líbily, takže se ihned vzdaluje, sotvaže se ukáží.
(TAMTÉŽ)

Sv. Jan od Kříže pak ukazuje, že i tento zdánlivě beznadějný stav přináší duchovní pokrok:

V tomto planutí lásky jsou usebrány všechny touhy a síly duše, a ta zůstává zraněná, zcela zasažená a vášnivě milující. Můžeme pochopit, jaká asi budou hnutí a útoky všech těchto sil a toužení, spatří-li se v plamenech a zraněné mocnou láskou, ale bez toho, že by jim patřila a bez uspokojení z ní, v temnotě a pochybnosti? [...] Dotek lásky a božský oheň do takové míry vyprahnou ducha a vznítí v něm tolik touhy nasytit jeho žízeň božskou Láskou, že se v sobě tisíckrát obrátí a v dychtivosti a toužebných přáních jsou k Bohu strhávány tisíci způsoby a postupy.
(JAN OD KŘÍŽE 1995: 140)

Smrt těla, fyzická i mystická, přináší vysvobození:

Venuše poražena
jest s svým myslivečkem.
Moc její vyražená
s krvavým střelečkem.
[...]
Mír a pokoj mějme.
(MICHNA 1999: 208)

Duše připomíná ctnosti získané zbožným životem:

Posypte mne s kvítkami,
s růží a s lilium.
Obložte mne s kytkami,
spojte *convallium*.
[...]

K svadbě směle přistupte,
[...]
Z těla, světa vystupte,“
(TAMTÉŽ: 207–209)

Završení mystické cesty pak popisuje skladba „Den svadební“. Duchovní sňatek je líčen jako obřad v kostele, za účasti světců a nadpřirozených postav. Obraz blaženosti v nebeském království podal Michna vtipně v hudební terminologii:

Srovnávají se hlasové
při zdejší muzice.
Dyškantové a basové,
tríply jsou v písničce.
Tut' ti všickni prozpíváme,
pauzy žádný zde nemáme.
Loutny v rukou nemlčejí,
housle, trouby, bubny znějí.

[...]

Velká jest zde mzda, náhrada,
poslyšte, křesťané,
kterou dává ta zahrada,
jenž věčně zůstane.
K této svadbě ve dne, v noci
pospíchejme ku pomoci.
Přispěj, ó Ženichu Pane,
Kriste dej, ať tak se stane.
(TAMTÉŽ: 211–212)

Mystická cesta tím končí. Ovšem *Loutna česká* obsahuje ještě dvě písně, „Domácí vojnu mezi duší a tělem“ a „Smutek bláznivých panen“. První vyzývá k zanechání světského života a druhá je zpracováním evangelijního podobenství o pošetilých pannách, jež pro chybějící olej v lampě (duchovní zásluhy) zmeškaly ženicha (Krista). Václav Černý tyto didaktické skladby uvedl jako doklad Michnova „jezuitského zastavení se před tím hlavním“, tedy svatební nocí, a zmírněním milostně exaltovaného obsahu písní předchozích (ČERNÝ 1996: 176, 180). Srovnajme ale závěr *Loutny* s výklady sv. Terezie. Ta předpokládala dovršení mystické cesty právě už v samotném duchovním sňatku; hovoří o jeho „dokonání“:

Při duchovním zasnoubení je tomu jinak, neboť při něm se ti dva („ženich a nevěsta“, tj. Kristus a Duše) často odloučí [...] Obyčejně totiž tato Pánova milost rychle pomine, takže duše nezakouší jeho blízkost. Naopak při duchovním sňatku tomu tak není, neboť duše zůstává stále v onom středu se svým Bohem [...] Je tomu jako s vodou, jež padá z nebe do nějaké řeky nebo pramene, kde se tak dokonale smísí, že nejde rozlišit říční vodu od té, jež padala z nebe... nebo jako veliké světlo, jež padá do nějaké místnosti dvěma okny: padá tam rozděleno, ale uvnitř se stává jediným světlem. To asi měl na mysli svatý Pavel, když říkal: „Kdo se však oddá Pánu, je s ním jeden duch.“ Naráží na tento úchvatný sňatek, při němž se předpokládá, že Jeho Velebnost se tak přiblížila k duši, aby se s ní spojila.

(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991a: 182)

Milosti, které duše sňatkem získává, odmítla Terezie popsat, protože podstatu duchovního poznání podle ní nelze vyjádřit světskými prostředky. Při takovém pokusu hrozí ustrnutí na druhém stupni duchovního vývoje. Místo toho se po vylíčení nejvyšších stupňů cesty vracela ke zdůrazňování pokory a rozjímání o nedokonalosti stejně jako Michna.

Michnův „spor“ je ve skutečnosti monologem Duše napomínající tělo. Povolnost vášním a světských rozkoším brání duchovnímu růstu a musí být ovládnuta ještě za pozemského života: „Pozdě bude rokovati, / v oném světě bojovati“ (MICHNA 1999: 213). Je třeba „porazit Venuši“, jak se radí v písni „Svadební věneček“. Tělo je nástrojem duše v hmotném světě:

Tebe Pán Bůh a mne stvořil,
tebe jest mně on připojil.
Máme jemu sloužiti,
nebesa vysloužiti.
(TAMTÉŽ)

Tělesný život je prostředkem, ale nesmí se stát cílem, proto se duše odvrací od Boha:

Vyhazuje se z zahrady,
že se světa nebál zrady.
Váže se v malý snopček,
peče se tento skopček
a nikdy se nedopeče.
(TAMTÉŽ: 214–215)

Správně pochopená tělesnost není zátěží a hříchem, ale naopak pomocí. Sv. Terezie psala:

Prospívá sebeduchovnějším osobám nemít takový strach z tělesných věcí, aby se nám zdálo, že nám může být na škodu i nejsvětější lidství Ježíše Krista.
(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991a: 146)

Duše ukazuje Tělu, že pozemský život je pomíjivý:

[...] snad po tobě šlapati
hned budou sedlský paty.

Balšamová zejtrá vůně

pomine, však těžce stůně
namazaná divčice,
tím smrdět bude více.

Jak jest se člověk narodil,
hned jest spolu smrt porodil.
(MICHNA 1999: 214)

Nic světského nemá trvání, ani to, co je pokládáno za „věčné“ (Trója i se svou slávou), a tak Duše vybízí:

[...]
zdaliž se smluvíme s Pánem?
By podal ruku Boží,
a nám své popřál zboží.

Hrob poslední jest hospoda,
nevyplatí se ta škoda
[...]
výmluvnost nevymluví,

[...]

Na tobě všechno záleží,
co i mně činit náleží.
Držme se Božské vůle,
nechejme marné zvůle.
(TAMTÉŽ: 214, 215)

Následující píseň o pošetilých pannách varuje před zanedbáním duchovního života. Michna používá podobné obrazy jako při líčení očištného procesu, ale tentokrát jde o poslední soud:

Tlučeme, neoslyšte,
volající vyslyšte.
[...]

Pokání činiti,
život náš změnit
srdečně žádáme,
celá se vzdáváme.

„Již darmo,“ odpovídáš,
již z svadby vypovídáš,
již jsi se zavřela
již peklo zahřila
spravedlivost tuhá.
(TAMTÉŽ: 216–217)

Skladba a cyklus *Loutny* končí (po vzoru *Mt 25,13*) naléhavou výzvou:

Opusťte vy světa,
jenž ještě milosti

můžete nabyt dosti.
(TAMTÉŽ: 218)

Obě kontemplativní skladby v závěru přesně odpovídají duchu tereziánské nauky, *Loutna česká* se tedy jako celek od hlavních myšlenek karmelitánské mystiky neodchyluje, přejímá následnost stupňů duchovní cesty a využívá dokonce stejné obrazy a příměry jako výkladová díla sv. Terezie. Podstata mystické cesty je ve srovnání s Tereziiným původním životopisným textem vystižena přesně. Václav Černý ale píše: „Tereza tu [v *Loutně české*] nabývá kvality Kristovy snoubenky odměnou za svou čistotu a chudobu [...] Jenomže Tereza přece nenechala nikoho na pochybách, že Bůh jí dopřál mystických rozkoší nikoliv za odměnu, nýbrž jako daru své čiré a pouhé milosti, naprosto nezaslouženě, bez její zásluby: Kristus si ji vyvolil proto, že ho absolutně milovala, a její mystické snoubení je výhradně výměnou dvou lásek. Zvlášť už pak nebyla Kristova láska odměnou za nějakou chudobu a čistotu, o chudobě Tereza nemluví, čistotu přímo popírá připomínajíc, jak bývala oddána světu a přála jeho rozkoším [...] jedno tvrdí pevně: Kristovy lásky se mi dostalo nezaslouženě, prostě měla jsem lásku za lásku“ (ČERNÝ 1996: 181, zvýraznil V. Č.).

U Terezie i v *Loutně české* však nalzáme opakované a naléhavé výzvy k aktivitě, úsilí v modlitbě a snaze po získání duchovních ctností. Neustávající činnost a pevná víra hrají zásadní roli. Žák mystické nauky nemůže získat božskou milost nezaslouženě, jako „dar“, nýbrž jediné jako odezvu na své vlastní aktivní působení, rozvíjení lásky k Bohu. Požadavek „chudoby a čistoty“ se nevztahuje na mravní poklesky, které jsou jen důsledkem obrácení mysli ke světu, ale úsilí má být soustředěno na odvrát od světského: na usebranost mysli v kontemplaci, kajičně nahlížející důsledky světského jednání. Sv. Terezie prohlásila:

Nevzpomínám si, že bych někdy dostala byt' i jen jedinou z oněch velkých milostí [...] leč když jsem cítila, jak mě drtí vědomí vlastní ubohosti.
(TEREZIE OD JEŽÍŠE 1991b: 190)

„Čistota a chudoba“ v duchovním smyslu tedy znamenají uprázdněnost mysli, soustředěné v kontemplaci pouze na Boha. Modliteb a rozjímání nesmí věřící zanechat ani tehdy, kdy je rozumové poznání nahrazeno mystickým, ovšem pak klasická modlitba přechází v nejdokonalejší čtvrtý stupeň, vědomí sebe sama a Boha jako jednoty. O úsilí v modlitbách Terezie napsala:

V tomto na mne ďábel útočil děsivým způsobem. Hodně mě trýznila myšlenka, že je v tom málo pokory chtít se modlit, když jsem tak nedokonalá, jak jsem tehdy byla. Proto jsem se, jak jsem řekla, jeden a půl roku nemodlila [...] Nebylo by to nic jiného – a také to nic jiného nebylo – než se vrhnout do pekla, aniž by mě tam museli ďáblové vléci. [...] Pro něho [ďábla] je ztracena duše, která vytrvává v modlitbě.
(TAMTÉŽ: 153)

Hypotézu Václava Černého, že Michnova *Loutna česká* mohla být cyklem duchovních písní záměrně představujících karmelitánské učení, tak můžeme přijmout pouze se zásadní výhradou, že Michna se od mystické nauky sv. Terezie neodchýlil ve směru kritické jezuitské interpretace, ale podstatu karmelitánské nauky vystihl přesně a věrně. Jestliže ji věnoval Praze, kde měl řád bosých karmelitánek sídlit, pak dedikace a název sbírky („Loutna česká / v svátek / v pátek / v kostele / při stole / jak se líbí / v každou chvíli / radostně / žalostně / spasitedlně znící“) mohly předesílat snahu o svébytnost v domácím duchu, byť inspirovanou cizím vzorem, která usilovala o spojení tradičního pojetí zbožnosti s karmelitánským učením, nově přicházejícím do českého prostředí.

PRAMENY

Bible. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam Václav. *Básnické dílo*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999

TEREZIE OD JEŽÍŠE. *Hrad v nitru*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1991

TEREZIE OD JEŽÍŠE. *Život*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1991

JAN OD KŘÍŽE. *Temná noc*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995

LITERATURA

ČERNÝ, Václav. *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*. Praha: Mladá Fronta, 1996

KVAPIL, Jan. „Nálezová zpráva o přímé předloze Michnovy *Loutny české*“. *Česká literatura* 52, 2004, č. 5, s. 742–743

RESUMÉ

Příspěvek ověřuje hypotézu Václava Černého, že *Loutna česká* Adama Václava Michny z Otradovic, koncipovaná jako cyklus duchovních písní podle mystického učení Terezie z Ávily, mohla být vytvořena a vydána v souvislosti s příchodem Tereziina řádu bosých karmelitánek do Čech. Srovnání písní *Loutny české* s výkladovými díly sv. Terezie prokazuje, že Michna hlavní myšlenky karmelitánského učení nepřepřeloval v duchu kritické jezuitské interpretace, jak tvrdí Václav Černý. Jeho sbírku lze tedy přijmout jako výraz aktuálně motivované snahy vytvořit domácí cyklus blízký zahraniční (německé) předloze, jehož záměrem bylo představit karmelitánské učení v jeho původní podobě.

SUMMARY

The paper questions the hypothesis of Václav Černý that *Loutna česká*, a collection of spiritual songs by the Czech baroque poet and composer Adam Václav Michna z Otradovic, inspired by the work of St. Teresa of Jesus, was created in connection with the introduction of the Carmelitan order into Bohemia. In contradiction to Václav Černý's claim that Michna subordinated the Carmelitan ideas to a critical Jesuitical interpretation it is possible to prove a congruence of Michna's and St. Teresa's works, and thus consider Michna's collection an attempt to create a literary representation of her genuine mystic spirituality, probably inspired by a pattern provided by the contemporary German literature.